

İLK HEYKELLER

M.Ö 8. yüzyıl Yunan sanatının dönüm noktalarından birisi olarak gösterilir. Çünkü bu çağda ticari ilişkiler artmış, bunun sonucunda Yunanlılar Yakın Doğu'da bulunan Mısır, Asur, Geç Hitit gibi zengin uygarlıklarla tanışma fırsatı bulmuşlardır. Bu tanışma sonrası orada gördükleri sanat eserlerine ilgi duyarak benzer örnekleri kendileri de üretmeye çalışmışlar ve çok kısa bir sürede sanatta onları geçmişlerdir. Böylece bir anda uygarlığın merkezi Ege denizinin her iki kıyısına taşınmıştır. Figürinlerle başlayıp çok kısa bir sürede mermere can verme aşamasına kadar ulaşmanın temelindeki etken ise Ege Uygarlığının temelini oluşturan kent devletlerinde hakim olan demokrasidir. Yakın Doğu devletlerinde sanat sarayın egemenliğinde iken, Ege dünyasında sanatçılar tamamen özgür bırakılmışlar, hatta bunun sonucunda ürettikleri eserler ile dine yön veren güç konumuna gelmişlerdir. Zira Yunan dinine yön veren ne din adamları, ne de kutsal kitaplar olmuştur.

Geometrik dönemin sonları ile Arkaik dönemin başlangıcı arasına denk düşen ve **Dedalik Dönem** olarak da adlandırılan bu geçiş evresinde ön plana çıkan üretim merkezleri arasında Atina, Samos, Olympia, Delphi, Dodona sayılabilir. 8. yüzyıl figürinleri genellikle kil ya da tunçtan üretilmişlerdir. Kil figürinler Protogeometrik dönemdeki gibi çömlekçi çarkında şekillendirilmeyip, farklı olarak elde biçimlendirilmiş ve fırınlanmışlardır. Tunç figürinler ise balmumu çekirdeklerden elde edilen kil formların fırınlanması sonucu elde edilen kalıplara dökülmüşlerdir. Tunç figürinlerde kalıpların tek kullanımlı olması, kil örneklerin de tamamen elde üretilmeleri nedeniyle bu dönemde üretilen örnekler özgün ve tektir. Ayrıca figürinlerin çoğunlukla içleri boş değil, masif olarak dökülmüştür.

Bu dönem figürinlerinin ortak özelliği kolların ve bacakların incelik uzaması ve vücut genelinde geometrik hatların egemen olmaya devam etmesidir. Bu nedenle omuzlar geniş ve üçgen şeklinde, kalça dar, bacaklar uzun ve kalındır. Vücut uzuvları cepheden tasvir edilmiş izlenimi vermektedir. Eserlerde gövdeler cepheden bakıldığında geniş, profilden bakıldığında ise incedir.

8. yüzyıl figürinlerinin tipik özelliklerini J. Boardman şöyle sıralamaktadır: uzun ve oval yüzler, erkeklerde yuvarlak başın ön kısmında

uçları çengel şeklinde uzun saç lüleleri, kadınlarda polos ismi verilen şapkalar, oldukça şekilsiz gövdeler, kadınlarda ön kısmı açık bırakacak şekilde omuzları simetrik şekilde kapatan giysiler.

Ön kısmı açıkta bırakacak şekilde omuzları kapatan giysiye ait en güzel örneklerden birisi Dreros'ta inşa edilmiş olan Apollon'a ait küçük tapınakta ele geçen bronzdan yapılmış kült heykelciklerdir.

Adını efsanevi heykeltıraş Daidalos'tan alan **Dedalik dönem**, yaklaşık olarak 700 yılında Proto Dedalik ismi verilen geçiş dönemi ile başlatılır. Ara dönemler arasında her ne kadar belirleyici açık bir farklılık olmasa da, dönem kendi içinde ara evrelere ayrılmaktadır. 670-655 yılları arası Erken Dedalik, 655-630 yılları arası Orta Dedalik ve 630- 610/600 yılları arası Geç Dedalik Dönem olarak kabul edilmektedir. Bazı bilim insanları Orta Dedalik dönemi de kendi içinde erken ve geç olarak iki farklı safha da incelemeyi daha uygun görürler.

Dedalik döneme ait heykeltıraşlık eserlerinde karşımıza çıkan stilin özelliklerini kısaca sıralayacak olursak; saçların boncuk boncuk iki yana oturtularak şapka gibi başa geçirilmesi, gözlerin badem şeklinde iri ve eksoftalmik (patlak) olması, burnun olağandan daha iri yapılması ve son olarak yüzde görülen üçgenliktir. Suratlar geniş ve düz bir alına sahiptir. Bunun dışında bu döneme ait eserlerin stilinde idealistik bir yapı vardır. Eserlerin hemen hepsi cepheden görülecek şekilde betimlenmiştir. Bu nedenle de kübik bir yapının hakim olduğu söylenebilir. Bu döneme ait eserlerde heykeltıraşlıktan çok resim sanatı hakimdir. Bu nedenle uzuv detaylarına pek rastlanmaz. Adeta resme bakıyormuş havası vardır.

710-700 yılları arasına tarihlenen Atina'dan Fildişi Tanrıça figürini Geometrik dönemden Dedalik döneme geçişte yer alan ve bir anlamda Geometrik çağın bitmek üzere olduğunun habercisi olan bir eserdir. Figürinin kadın olduğu hem göğüs, hem de kadınlık organının vurgulanmasından anlaşılmaktadır. J. Boardman, bu figürinin doğulu öncüllerinde olduğu gibi bir kadın tasvirinden yapılmış bir kap kulbu olduğunu düşünse de, Y. Boysal'ın düşündüğü gibi başında yer alan polostan dolayı bir tanrıça olmalıdır. Tanrıça fildişi figürünü, dolgun olmayan fiziği, duruşu ve çıplaklığı ile doğulu Astarte

figürinleri ile benzerlik göstermektedir. Figürinde frontal (cepheden) bir duruş dikkat çekmektedir. Başında, üzerinde meander süsleme bulunan bir polos bulunmaktadır. Eller açık bir şekilde olmak üzere kollar hazır ol vaziyette her iki yana yapıştırılmıştır. Belin sıkılmasıyla vücut genelinde üçgen bir şekil ortaya çıkmıştır. Karın ve kalçalardaki yuvarlak hatlara karşın, vücut genelinde dikkat çeken geometrik çizgiler, figürinin Geometrik dönemden fazla uzaklaşmaması gerektiğine işaret etmektedir.

670-655 yılları arasına tarihlenen Erken Dedalik döneme tarihlenen eserlerin ortak özellikleri arasında yüzün üçgen şekilde olması, alnın çok dar ve neredeyse kaşla birleşmesi, başın üst kısmının düz olması, pek betimlenmeyen kulakların saçın üstüne yapıştırılmış gibi durması, yatay ya da dikey dilimlenen saçın peruk gibi başın üzerine yerleştirilmesi, gözlerin çok iri olması, ağzın düz bir çizgi şeklinde işlenmesi, burunların normalden çok büyük ve aşağı doğru sarkık görünümde olması sıralanabilir.

Dönemin özelliklerini izleyebileceğimiz örneklerden birisi Boston'da bulunan Mantiklos Apollonu'dur. Thebes'te bulunan bronz erkek figürini, Mantiklos'un bir sunusu olarak tanrı Apollon'a adanmıştır: "Mantiklos beni gümüş oklu tanrıya sundu. Phoibos dönüşte bana güzel bir iyilik yap". Adak yazıtı bacakların ön yüzünde bulunmaktadır. 670 civarına tarihlenen istediğimiz figürinde, vücudun asıl bölümleri belirgin gösterilmiştir. Özellikle göğüs ve kalçalar hacim kazanmıştır. Döneme özgü olacak şekilde kemer beli iyice sıkılmış, bunun sonucunda vücudun üst kısmı üçgen şekil almıştır. Uzun saçlar boynun her iki yanından omuzlar üzerine doğru bukleler şeklinde bırakılmıştır. Eserde dikkat çeken geniş omuzlar, ince bel ve proporsiyonlardaki oransızlıklar nedeniyle geometrik özellikler hala devam ettiği görülmektedir. Yüz üçgen, gözler iri ve alın basıktır. Öne doğru uzattığı sol elinde, avucun yumruk gibi sıkılması nedeniyle, yay benzeri bir nesne tutuyor olmalıdır. Kalça diğer organlardan ayrılmış ve kürek kemiği verilmiş, göğüs ise belirgindir.

Dönemin özelliklerini izleyebileceğimiz diğer bir örnek de Delphi'de bulunmuştur. Yine bronzdan masif dökülmüş olan figürin çıplak betimlenmiştir. Ancak Mantiklos Apollon'undan farklı olarak başında bir miğfer bulunmaktadır.

Miğfer nedeniyle ileri doğru uzattığı elinde kalkan ve mızrak gibi silahlar tutuyor olmalıdır. Uzun boyun ve omuz üzerine doğru inen kendi içinde bukledenmiş saçlar Apollon figürünü ile benzerdir. Buklelerin boynun her iki yanında ayrılarak birer parçanın göğüs kafesine doğru bırakılması da benzerlikler arasındadır. Ancak Delphi figüründe bel ile omuzlar arasındaki farkın azalması sonucu yuvarlak bir görüntünün ortaya çıkması ve bunun sonucunda geometrik katılık yumuşamaya başlamıştır. Bu nedenle Delphi figürünü ile M.Ö. 8. yüzyılın ortalarına yaklaşmış olmaktadır.

Orta Dedalik döneme gelindiğinde ise, vücutta detayların işlenmeye başladığı dikkat çekmektedir. Üçgen şeklindeki yüz görünümü bu evrede sert çizgilerini kaybederek "U" şeklini alır. Gözler iri, saçlarda dikine inen bukleler varlığını devam ettirir. Yüz daha gelişmiş olsa da, çenede bir miktar sivrilik hala hissedilmektedir.

Bu evrenin en ünlü eserleri arasında Dreros'tan üçlü bronz figürinler bulunmaktadır. Bu figürinler Apollon tapınağında köşedeki altlık üzerinde kült heykeli olarak durmaktaydılar. Bundan dolayı da ikisi kadın, üç figürinden oluşan bu grubun Leto, Artemis ve Apollon'u nitelendirmiş olduğu düşünülmektedir. Her üç figürin de *sphyrelaton* ismi verilen bir teknikte şekillendirilmişlerdir. Bu teknikte, bronz levhalar önceden kalıp şeklinde hazırlanmış ahşap üzerine çivilenerek çekiçlenmiştir. Böylece bronz levha ahşabın şeklini almaktadır. Göz boşlukları ise değerli taşlarla doldurulmaktadır. Grupta yer alan kadın figürinlerin elbiseleri üzerinde de kazıma çizgilerle desenler bulunmaktadır. J. Boardman, grupta yer alan Apollon figürünün Afrati'de ele geçen örnekle olan benzerliği nedeniyle, grubun tarihi olarak M.Ö. geç 8. yüzyılı düşünmektedir. Ancak özellikle vücutta göğüs kafesi gibi detaylara inilmiş olması ve kasık bölgesindeki yuvarlaklaşma bu yeni önerinin Dreros üçlüsü için erken bir tarih olacağını göstermektedir. Kaldı ki, göğüs kafesinin belirtilmesi daha sonra göreceğimiz kurosarlarda uzun bir süre devam edecektir. Mantiklos Apollon'una göre, Dreros Apollon'unun vücut şekli, adaleleri ve eklem yerleri biraz daha fazla belirgindir.

Bu dönemin diğer önemli bir eseri Olympialı Arabacı olarak bilinen bronz figürindir. Ellerini göbük üzerinde yan yana gelecek şekilde koşum takımlarını tutar şekilde yumruklarını sıkarak tuttuğundan, figürünün araba

kullanan birisini nitelendirdiği düşünülmektedir. Vücut organları arasında anatomik bir uyumdan söz etmek mümkün olmasa da, Dreros Apollon'unda olduğu gibi göğüs uçları ve göğüs kafesinin işlenmesi gibi detayların verilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Diz kapaklarının vurgulanmış olması nedeniyle, Dreros Apollon'undan bile bir miktar geç tarihe yerleştirmek mümkündür. Olympialı Arabacı ile 7. yüzyılın ortalarına yaklaştık.

Bronzdan üretilmiş Delphili Genç figürini tam anlamıyla kuros olarak nitelendirebileceğimiz tasvirlerin ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Kol ve bacakların ayrıntıları ve vücut organlarının birbirleri arasındaki oranları mermer heykellere çok benzemektedir. Aradaki fark belinde taşıdığı kemer ve yaklaşık 20 cm boyunda olmasıdır. Bu figürinle Arkaik Çağ kuros geleneğinin başladığı kabul edilmektedir. Figürin, sol bacağını öne atmış şekilde ayakta durmaktadır. Kollar hafif dirsekten kırılmış ve eller yumruk yapılarak yan taraflarda vücuda yapıştırılmıştır. Organlar gövde içinde erimeye başlamıştır. Thebes'ten Protokorinth dönemine ait aryballosun kalıpta üretilen boyun kısmında Boston Ressamı'na ait bir baş bulunmaktadır. Ressamından dolayı M.Ö. 650 civarına tarihlenen bu vazo üzerindeki baş ile Delphili Gencin saç ve yüz biçimi birbirine çok yakındır. Bu nedenle Arkaik dönemin habercisi olan bu figürini M.Ö. 7. yüzyılın ortalarına tarihlemek doğru olacaktır.

Bu dönemin en geç eserlerinden birisi Karlsruhe Başı ismi verilen Olympia kökenli bronz figürindir. İçi boş bronz döküm tekniği ile yapılmıştır. Saçlar arkada dik dalgalı çizgiler ile yanlarda ise yatay dalgalı çizgilerle stilize edilmiştir. Gözler kakmadır. Karlsruhe Başı'nda Delphili Genç'e göre, yüzde derinlik ve dudaklarda doğallık dikkat çekmektedir. Yüz geniş ve köşelidir. Bu nedenle Karlsruhe Başı yüzyılın ortalarını aşar şekilde biraz daha geç bir tarihten olmalıdır.

M.Ö. 630-610/600 yılları arasına tarihlenen Geç Dedalik döneme gelindiğinde pişmiş toprak figürinlerin kalitesinde düşme ve özellikle çenede olmak üzere yüz hatlarında düzleşme söz konusudur. Çene profili daha geniş ve köşeli yapılıdır, göz yükseltilir ve kil ile gözbebeği çıkıntısı verilir. Göz detayında ise boyaya başvurulur. Ağız düz, ince ve keskin çıkıntılarla profillendirilmiş bir dudağa sahiptir.

Bu evrenin en bilinenlerden birisi Girit'ten kriophoros (koç taşıyan delikanlı) isimli eserdir. Bronzdan dökülen heykelciikteki kompozisyon hem tanrı Hermes, hem de çoban tiplemesinde karşımıza çıkmaktadır. Cepheden ayakta betimlenen delikanlı omuzunun üzerinde ayaklarından tutmuş şekilde bir koç taşımaktadır. Profilden bakıldığında dönem stiline göre çok ilerde olan bir derinlik dikkat çekmektedir. Özellikle sırt ve kalçalarda bu derinlik hissedilir orandadır. Üzerinde Girit adasına özgü olan belden kemerli ve sadece kasık bölgesini örten bir şort bulunmaktadır. Oval yüz düz ve sivri bir çene ile sonlanmaktadır. Göz yükseltilmiş ve göz bebeği vurgulanmaya çalışılmıştır. Keskin hatlarla profillendirilen dudaklar gülümser şekilde yarım ay şeklinde verilmiştir. Göğüsler ve diz kapakları çizgilerle ayrıca gösterilmiştir. Heykelcik sıralanan özellikleri ile yaygın olarak M.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedir.

Dönemin diğer önemli eseri Samos'ta bulunan fildişi delikanlı figürinidir. Dizlerinin üzerinde oturur şekilde betimlenen heykelciğin saç buklelerini oluşturan spirallerin ortası, gözleri, kaşları, kulak memeleri ve cinsel organının etrafındaki tüyler kakma olarak yapılmıştır. Belinde telkari işçilikli bir kemer bulunmaktadır. Saçlar alın ortasından ikiye ayrılarak tutam şeklinde omuzlardan aşağı doğru bırakılmıştır. Vurgulanan kaşlar ve gözler, keskin hatlı dudaklar ve sivri çene ile sonlanan oval yüz Girit'ten kriophoros figürini ile benzer özellikler göstermektedir. Bu nedenle her iki figürini, Samos örneği biraz daha geç olmak üzere, birbirlerini takip eder şekilde tarihlendirmek gerekir.

Bayraklı'da bulunan Bayraklı bronz figürin, İonia'nın doğusunun da bu dönemde etkin bir merkez olduğuna işaret etmektedir. Figürin hafif öne kaykılmış şekilde ayakta durmaktadır. Kollarını dirsekten kırarak öne doğru uzatmıştır. Bacaklar birbirinden ayrılmıştır. Toplu bir vücut, yuvarlak bir yüz, badem şeklinde çekiç göz daha sonra yaygın olarak görülecek Doğu İonya İonia'nın karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Belden kemerli kısa bir tunika giymiştir. Boynun kalın ve kısa olması dikkat çekmektedir. Linear çizgilerden oluşan saç dört ayrı tutam şeklinde birbirlerinin devamı olarak işlenmiştir. Figürin özellikle dolgun vücut ve gerçek derinlik hissi veren görünümü ile dönemin en geç tarihli eserlerinden birisi olmalıdır.